

DÖVLƏT MÜSTƏQİLLİYİMİZİN MÖHKƏMLƏNDİRİLMƏSİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEV FENOMENİ

İBRAHİM BABAYEV

*Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universitetinin "Humanitar fənlər"
kafedrasının baş müəllimi*

E-mail: babayevibrahim@inbox.ru

Demokratik dövlət quruculuğunda ən mühüm və həm də başlıca olan məsələlərdən biri də lider amili məsələsidir.

Siyasət elminin banilərindən biri, siyasətə köhnə sxolastik metoddan fərqli olaraq, yeni-siyasi realizm metodunu gətirən N.Makiavelli (1469-1527) siyasətdə insanların maraqları, siyasi şərait və məqsəd aydınlığı, siyasi vasitələrin düzgün müəyyən edilməsi, siyasətdə nisbiliyin nəzərə alınması ilə bağlı olan problemlərlə yanaşı, lider amilini də önə çəkir. Onun "güclü lider-güclü dövlət" anlayışına görə, siyasi qərarların nə dərəcədə effektiv olması siyasi liderdən və onun idarəçilik məharətindən asılıdır.

Siyasi ədəbiyyatlarda liderliyin ümumiləşdirilən növləri bunlardır: avtoritar liderlik, bürokratik liderlik, xarizmatik liderlik, demokratik liderlik və ya iş-tirakçı liderlik, qarışmama və ya fəaliyyət azadlığı, insana yönəlmiş liderlik, xidmətədgici liderlik, məqsədə yönəlmiş liderlik, işə yönəlmiş liderlik, kökündən dəyişdirici liderlik.

Liderliyin müxtəlif nəzəriyyələrinin nəzərdən keçirilməsi əsasında müstəqil Azərbaycanda milli-demokratik dövlət quruculuğunda lider amilinin nəzərdən keçirilməsi spesifikliyi ilə seçilir. Bu işə Ulu Öndər Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin unikalılığı ilə şərtlənir.

Heydər Əliyev fenomeni taleyin Azərbaycan xalqına bəxş etdiyi böyük xoşbəxtlikdir. Bu dahi şəxsiyyət Azərbaycan xalqı üçün, hər bir azərbaycanlı üçün böyük qürur və iftixar mənbəyidir. Xalqımız öz əvəzsiz liderinin qədrini həmişə yaxşı bilmiş, onu layiqincə qiymətləndirmiş və qiymətləndirməkdədir. 1991-ci ilin iyulunda Heydər Əliyev Kommunist Partiyasından istefa verdi. Bu barədə onun verdiyi bəyanatda ifadə olunan fikirlər gələcək müstəqilliyin postulatları kimi diqqət çəkir: "Mən Moskvanın israr etdiyi İttifaq müqaviləsinin əleyhinə çıxmışam. Hər hansı müstəqil dövlətin tərkibində bir neçə müstəqil dövlət ola bilməz. Bütün respublikalara iqtisadi və siyasi müstəqillik verilməli, onların hüquqları tanınmalıdır. Azərbaycan Kommunist Partiyasına hakimiyyətdən əl çəkməyi, de-

mokratik cəmiyyətin qurulması, siyasi plüralizmin təmin edilməsi üçün lazımı şərtlərin təmin edilməsini tələb edirəm". Bu bəyanat verilirəkən (19 iyul, 1991-ci il) Azərbaycanın dövlət suverenliyi barədə bəyannamə və dövlət müstəqilliyi barədə Konstitusiyaya Aktı hələ qəbul edilməmişdi.

1990-cı il iyulun ortalarından artıq xalq bir vaxtlar Meydan hərəkətinə başçılıq edən Xalq Cəbhəsinin qeyri-ardıcıl mövqeyinə görə ondan uzaqlaşmağa başlamış, bütün ümidlərini dövlətçilik qüdrətinə, bacarığına və təcrübəsinə 70-ci illərdən yaxşı bələd olduqları Heydər Əliyevə bağlamışdılar. Naxçıvana gəldiyi ilk gündən əhali onun ətrafında sıx birləşdi. Azərbaycan SSR və Naxçıvan MSSR Ali Sovetlərinə deputat seçilən Heydər Əliyev, "iqtidarın başı hakimiyyətdə möhkəmlənmək uğrunda mübarizəyə qatıldığı vaxt" xalqı azadlıq uğrunda axıradək mübarizə aparmağa çağırır, ona yol göstərirdi.

Dövlət müstəqilliyimizin elan olunmasından əvvəl, sovet hakimiyyətinin hələ mövcud olduğu dövrdə Heydər Əliyev Naxçıvanda üçrəngli Azərbaycan bayrağını ucaltmışdı. 1990-cı il iyulun 22-də görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin böyük siyasətə qayıdışı ilə Naxçıvandan başlanan milli dirçəliş bütövlükdə Azərbaycanın siyasi mühitində milli dövlətçiliyin bərpası istiqamətində qəti addımların atılması ilə müşayiət olunmağa başlamışdı. 1990-cı il noyabrın 17-də Heydər Əliyevin sədrliyi ilə öz işinə başlayan Naxçıvan Ali Məclisinin sessiyası Azərbaycan dövlətçiliyinin dirçəlişi prosesinin həyata keçirilməsi ilə bağlı bir çox məsələlərin müzakirə olunması, Azərbaycanı müstəqilliyə aparan yolda tarixi qərarların qəbul edilməsi ilə əlamətdar oldu. "17 noyabr 1990-cı il Azərbaycan dövlətçiliyinin, milli dövlət rəmzləri tariximizin dönüş nöqtələrindən biri kimi tarixi yaddaşımıza əbədi daxil olub. Bu tarixi gündə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sessiyası keçirilib və çağdaş milli dövlətçilik tariximiz üçün çox əhəmiyyətli qərarlar qəbul edilib... Qədim Azərbaycan diyarı Naxçıvan Muxtar Respublikasının adı üstündən "Sovet Sosialist" sözləri əbədi olaraq atılıb, Naxçıvan ali qa-

nunvericilik orqanı “Ali Məclis” adlandırılıb. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 70 il əvvəl endirilmiş ay-ulduzlu üçrəngli milli bayrağı Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul edilib və müqəddəsliyə yüksəldilib. . . ”[1s. 20]. Həmin tarixi sessiyada qəbul edilən qərarda həmçinin Azərbaycan SSR-nin ali qanunverici orqanına Azərbaycanın dövlət rəmzləri haqqında məsələyə baxılması, respublikanın milli tarixi ənənələrə uyğun olaraq yeni dövlət rəmzlərinin – bayrağın, gerbin, himnin qəbul olunması təklif edilmişdi [2, s. 66-67]. Naxçıvanda suverenliyimizin əsas atributlarından biri olaraq Xalq Cümhuriyyətinin bayrağının dövlət bayrağı kimi qəbul olunması Azərbaycanı müstəqilliyə daha da yaxınlaşdırdı və ölkəmizdə gedən ictimai-siyasi proseslərə, ümumiyyətlə milli qurtuluş hərəkatına, azadlıq mübarizəsinə güclü təkan verdi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasında həyata keçirilən cəsarətli və nümunəvi demokratik tədbirlərin təsiri altında və bütün demokratik qüvvələrin tələbi ilə 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan SSR Ali Sovetinin sessiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin vəsatətinə baxılmış, ölkənin “Azərbaycan Respublikası” adlandırılması, varislik əlaməti olaraq, Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli bayrağının dövlət bayrağı kimi qəbul edilməsi haqqında qərar verilmişdir [3, s. 257].

1993-cü ilin may-iyununda hökumət böhranının son dərəcə kəskinləşməsi və hakimiyyətin iflic vəziyyətə düşməsi ilə ölkədə vətəndaş müharibəsinin baş verməsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yarandıqda Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi tələbi ilə ayağa qalxdı. Azərbaycanın o zamankı rəhbərləri Heydər Əliyevi rəsmən Bakıya dəvət etməyə məcbur oldular. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycan Ali Sovetinin sədri seçildi. Bu gün, tarixə "Milli Qurtuluş Günü" kimi düşdü.

1993-cü il oktyabrın 3-də isə ümumxalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi. Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə respublikanı parçalanma və məhvə təhlükəsi ilə üzləşdirən bütün proseslərin qarşısı alındı.

2014-cü il mayın 27-də Respublika Günü münasibətilə keçirilən rəsmi qəbulda Prezident İlham Əliyev söylədiyi nitqində demişdir: “O illəri biz hamımız yaxşı xatırlayırıq. Azərbaycan üçün çox

ağır, təhlükəli illər idi. Əfsuslar olsun ki, müstəqilliyimizin ilk illərində bu tarixi şansıdan o vaxtkı rəhbərlik istifadə edə bilməmişdir. Ölkədə kaos, böhran hökm sürürdü – iqtisadi böhran, siyasi böhran. Xüsusilə AXC-Musavat hakimiyyətinin yarıtmaz, xəyanətkar, faciəvi hakimiyyəti nəticəsində ölkəmiz uçuruma gedirdi. . . Əgər Heydər Əliyev o illərdə Azərbaycan rəhbərliyinə gəlməsəydi, ölkə tamamilə dağıla bilərdi.

Ona görə 1993-cü il əslində real müstəqilliyimizin ilk ili olmuşdur. . . 1993-2003-cü illər tarixdə sabitlik, inkişaf illəri kimi qalacaqdır. Azərbaycanın müstəqil ölkə kimi yaşamasını təmin edən bir dövr kimi tarixdə qalacaqdır”[4].

Bir çox siyasətşünas alimlərin də qeyd etdikləri kimi, siyasi liderin cəmiyyətdəki rolu hər şeydən əvvəl öhdəsinə düşən missiyasını yerinə yetirmək bacarığı və məharəti ilə müəyyən edilir. Yuxarıda qeyd edilənlərdən də görüldüyü kimi, zamanın ən çətin sınaq anlarında belə Heydər Əliyev öhdəsinə düşən tarixi missiyasını böyük məharətlə və bacarıqla yerinə yetirmiş, Azərbaycanı daxili və xarici səbəblərdən düşür olduğu fəlakətdən, müstəqilliyini itirmək və parçalanmaq təhlükəsindən xilas etmiş, onu inkişaf və tərəqqi yoluna çıxarmışdır.

“Müasir Azərbaycanda dövlət quruculuğunun, iqtisadi dirçəlişin, ictimai-siyasi və sosial həyatda tərəqqinin 30 ildən artıq dövrünü əhatə edən bütöv bir epoxa Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun yaratdığı fəlsəfi konsepsiya Azərbaycanın müasir dünyada özünəməxsus yerini müəyyənləşdirmiş, milli dövlətçiliyimizin bünövrəsini təşkil etmiş və dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi prosesinin ideya əsasını yaratmışdır”[5, s. 183].

Azərbaycanın müstəqil dövlət quruculuğuna aparan yol öz başlanğıcını əslində, 1969-cu ildən - məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən götürmüşdür. Heydər Əliyev o dövrdəki mövcud ideologiyanın tələbləri çərçivəsində Azərbaycanda milli ruhun məhv edilməsinə nəinki yol verməmiş, əksinə onu yüksəltmək yolunda bütün imkanlardan istifadə etməyi bacarmışdır.

Heydər Əliyevin milli müstəqilliyin və dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsi amalı üzərində qurulan siyasi konsepsiyası özünün dərin optimizmi ilə olduqca önəmli və ibrətamizdir. Ulu Öndər müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan xalqına yaxın və uzaq gələcəyinə, gərgin şəraitdə yaşasa da belə, nikbinliklə baxmağı həmişə tövsiyə edib. 1994-cü

il 17 noyabrda Milli Dirçəliş Gününün ildönümü münasibətilə xalqa müraciətində Prezident Heydər Əliyev demişdir: “Tarix bizi ağır sınaqlara çəksə də, müstəqilliyə qovuşduğumuz az müddətdə milli demokratik dövlət quruculuğu, ictimai-siyasi və iqtisadi həyatın bir çox sahələrinin yenidən qurulması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır.” [6].

Azərbaycan xalqının Prezident Heydər Əliyev ətrafında həmişə sıx birləşməsinin, onunla həmrəy olmasının, ən çətin anlarda belə səsində dərhal səs verməsinin əsasında, təbii ki, dövlət başçısının xalqın iradəsinə, mənafeyinə ədalət və sədəqətlə xidmət etməsi və bunun bütün dövlət məmurlarından tələb etməsinin gerçək nəticələri dururdu. Ulu Öndər çıxışlarında xüsusilə vurğulayırdı: “Vətənə, xalqa sədəqət və mənəvi saflıq, bunlar bizim müvəffəqiyyətimizin əsasıdır” [7, s. 126].

Milli qurtuluşun, müstəqilliyin qorunması və möhkəmləndirilməsinin, inkişaf və tərəqqinin ümdə şərtini, yolunu xalqın birliyində, ona düzgün siyasi rəhbərlikdə, iqtidarla xalqın vahid amalla həmrəyliyində görən Heydər Əliyev respublika prezidentliyinin ilk anlarından özünün çoxsaylı çıxış və müraciətlərində bununla bağlı istiqamətverici çağırışlar edir və bu sahədə olduqca önəmli olan konkret addımlar atır. 1993-cü il noyabrın 17-də siyasi partiyaların və ictimai təşkilatların rəhbərləri ilə görüşündə Heydər Əliyev demişdir: “Hamımız bir məqsədə - Azərbaycanın birliyini, bütövlüyünü, suverenliyini qorumaq məqsədinə xidmət etməliyik” [8]. 1995-ci il martın 15-də Heydər Əliyev artıq Azərbaycan Respublikasının prezidenti kimi televiziya və radio ilə xalqa müraciətində bir daha qətiyyətlə bəyan edir: “Mən dəfələrlə demişəm, bu gün, gərginlik yaranan vaxtda bir daha deyirəm: Azərbaycanın dövlətçiliyini son damla qanımadək qoruyacağam” [9, s. 805].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2014-cü il mayın 27-də Respublika günü münasibətilə rəsmi qəbulda söylədiyi nitqində demişdir: “...Azərbaycan xalqının böyük xoşbəxtliyi ondan ibarət idi ki, xalqımız həlledici anlarda düzgün seçim etmişdir, müdriklik göstərmişdir və Ulu Öndərə üz tutub onu hakimiyyətə dəvət etmişdir. Əgər Heydər Əliyev o illərdə Azərbaycan rəhbərliyinə gəlməseydi, ölkə tamamilə dağıla bilərdi.

Ona görə də 1993-cü il əslində real müstəqilliyimizin ilk ili olmuşdur. Məhz Heydər Əliyevin qətiyyəti, cəsarəti, təcrübəsi, dünyagörüşü və düşünülmüş siyasəti nəticəsində Azərbaycan o ağır

vəziyyətdən çıxma bildi, sabitlik yarandı və inkişaf dövrü başlandı” [10].

Heydər Əliyev müdrik, çevik təşkilatçı, zamanın nəbzini tuta bilən nikbin və uzaqgörən rəhbər kimi önəmli böyük dövlətçilik fəaliyyəti ilə bir daha sübut etdi ki, vətənpərvərlik, milli təəssübkeşlik və əzmkarlıq güclü olanda az zaman müddətində çox uğura imza atmaq olar. “Və elə bu daxili əminliklə də Heydər Əliyev problemlər məngənəsində çapalayan Azərbaycan xalqının özünəinamını bərpa edərək milli ruhu məhv olmaq təhlükəsindən qorudu, dövlət idarəçiliyinə yeni ruh, müasirlik gətirdi xalqın bütün potensialını milli problemlərin həlli yönündə səfərbər etdi” [11].

Bu gün Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi demokratiya və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə hərtərəfli, davamlı və dinamik inkişaf edən, çiçəklənən, yeni-yeni uğurlar qazanan, dünya birliyində güclü nüfuza malik olan Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin möhkəm təməl üzərində daha da qərarlaşması, qüdrətinin artması Ulu Öndərin dahiyənə uzaqgörənliyinin və əminliyinin bir daha həyatı təsdiqi, parlaq təcəssümüdür.

Azərbaycan dövlətçiliyinin mövcudluğuna böyük təhlükə olan 1994-cü il oktyabr və 1995-ci il mart dövlət çevrilişi cəhdlərinin qarşısı Heydər Əliyevin qətiyyəti sayəsində alınmış, dövlət müstəqilliyi qorunub saxlanılmışdır. Məhz buna görə də ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaranması və dövlət quruculuğu prosesi genişləndi. Ən əlamətdar hadisə isə Azərbaycanın Konstitusiyasının qəbulu idi.

Heydər Əliyev demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində davamlı siyasət yeridərək, ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının başlıca prinsiplərinin bərqərar olması üçün əsaslı zəmin yaratmışdır.

Heydər Əliyevin böyük dahiliklə müəyyən etdiyi, dövlətçiliyin bu gününə və gələcəyinə hesablanan strateji siyasi kursu bütün istiqamətlərdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanılması, möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi, müstəqilliyin daimi və əbədi olması prinsiplərinə söykənir. Məhz bu prinsiplərin uğurla həyata keçirilməsi nəticəsində yaranışının ilk illərində dağılmaq təhlükəsi ilə üzləşən müstəqil Azərbaycan Respublikası az bir zamanda güclü və qüdrətli bir dövlətə çevrilir. 1994-1995-ci illərdə Heydər Əliyevin təşəbbüskarlığı və rəhbərliyi ilə ilk dəfə olaraq ölkədə artıq real müstəqillik zəminində cəmiyyətin demokratiya və sərbəst bazar iqtisadiyyatı yolu ilə

inkışafı, onun siyasi sisteminin, ictimai quruluşunun yeni münasibətlər, prinsiplər əsasında transformasiyası istiqamətində böyük dəyişikliklərin praktiki olaraq fəal və ardıcıl surətdə həyata keçirilməsinə başlanılır.

Heydər Əliyev birmənalı şəkildə Azərbaycan insanına tövsiyə edirdi: “Hər bir azərbaycanlı milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılıq – Azərbaycanın dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini yaşatmalıyıq”. Belə deyərkən O, bu zaman bütöv xalqın – azərbaycanlı super-etnosun harada və hansı vəziyyətdə olmasını, şəraiti fərqləndirmədən, ümumilikdə onlarda milli duyğuların canlanması işinə bir iradəlik, sürət, impuls verirdi [12, s. 10].

Məhz Heydər Əliyevin böyük siyasi iradəsi, qətiyyəti və diplomatik məharəti sayəsində apardığı məqsədyönlü xarici siyasətinin nəticəsində 1994-cü il sentyabrın 20-də Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə dünyanın nüfuzlu iri şirkətləri arasında “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət sahəsində ilk böyük nailiyyəti demək idi. Bu, Azərbaycanda həm iqtisadi, həm siyasi sahədə dönüş yaratdı, Azərbaycanın iqtisadi dirçəlişində, dünya birliyində mövqeyinin möhkəmlənməsində mühüm rol oynadı və indinin özündə də oynamaqdadır.

Heydər Əliyevin fəal diplomatiyası nəticəsində Azərbaycan dünyanın demokratik dövlətlərinin və aparıcı ictimai təşkilatlarının ölkəmizə, onun zorla cəlb olunduğu silahlı münaqişəyə münasibətinin əsaslı surətdə dəyişməsinə nail ola bilmişdir. Heydər Əliyevin xarici siyasətinin əsasını sülh, beynəlxalq hüquq normalarına, sərhədlərin bütövlüyünə və toxunulmazlığına, dövlətlərin ərazi bütövlüyünə hörmət və qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlıq prinsipləri təşkil etmişdir.

Heydər Əliyev 1993-cü ildən başlayaraq türkdilli dövlətlər arasında iqtisadi, siyasi, ədəbi-mədəni əlaqələrin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi sahəsində də gərgin fəaliyyət göstərmişdir. O, bütün türk dünyasının ən nüfuzlu şəxsiyyəti kimi şöhrət qazanmışdır.

Dünyanın ayrı-ayrı ölkələrinə səpələnərək yaşamaq məcburiyyətində qalmış azərbaycanlıların birlik və həmrəyliyinə əldə edilməsi işində Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri vardır. O, dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanması və onların bir Vətən - müstəqil Azərbaycan ətrafında sıx birləşməsi üçün

daim və əzmlə səy göstərmiş, bu istiqamətdə son dərəcə qiymətli qərarlar qəbul etmişdir.

2002-ci il oktyabrın 17-də Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 11-ci ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə Prezident Heydər Əliyev demişdir: “Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 11-ci ili tamam olur. 11 il tarixi nöqtəyi-nəzərdən çox az vaxtdır. Ancaq bu illərdə Azərbaycan xalqı böyük, əzab-əziyyətli və çox şərəfli yol keçmişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi yaşamış, möhkəmlənmiş, inkişaf etmiş, Azərbaycan dünya birliyində, bütün beynəlxalq təşkilatlarda öz yerini tutmuş, Azərbaycanın bayrağı bütün qitələrdə, müxtəlif tədbirlərdə yüksəlmiş, Azərbaycanın himni dünyanın hər yerində səslənmişdir” [13].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 sentyabr 2022-ci il sərəncamına əsasən 2023-cü il “Heydər Əliyev İli” elan edilmişdir. Müstəqil Azərbaycan Ulu Öndərin indiki və gələcək nəsillərə əmanəti, onun zəngin və çoxşaxəli irsi isə xalqımızın milli sərvətidir. Bu müqəddəs mirası qoruyub-saxlamaq hər bir azərbaycanlının şərəfli vəzifəsi olduğu bildirilir. [14].

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin “Mən həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam” sözləri həyatımızın şüarı olmaqla milli birliyin, bütün azərbaycanlıların həmrəyliyinə təməl daşına çevrilmişdir.

Ölkəmizdə müstəqil dövlət təsisatlarının yaradılması, beynəlxalq normalara əsaslanan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğunun böyük vüsət alması, suveren Azərbaycanın əsas qanunu olan Konstitusiyanın qəbul edilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması, milli təhlükəsizliyin təmin olunması və yeni iqtisadi kursun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı proseslərin uğurlu həlli şəxsən Heydər Əliyevin xidmətləridir.

1993-cü ildən sonrakı dövrdə Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə müstəqil Azərbaycan respublikasının qurulması, möhkəmləndirilməsi, Xalq Cümhuriyyətinin demokratik ənənələrinin yeni məzmununda - hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması istiqamətində davam etdirilmiş, bu istiqamətdə xeyli iş görülmüşdür. Azərbaycanda dövlətçilik ənənələrinin XX əsrin sonlarında bərpa edilib zənginləşdirilməsi, müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, onun əbədi, dönməz xarakter alması, ölkəmizin dinamik iqtisadi inkişaf yolu ilə inamlı irəliləməsi, onun beynəlxalq nüfuzunun sürətlə art-

ması Heydər Əliyevin səmərəli fəaliyyəti sayəsində mümkün olmuşdur.

Heydər Əliyevin strateji kursu əsasında aparılan tarazlaşdırılmış daxili və xarici siyasəti nəticəsində Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin tam-hüquqlu bir üzvü kimi bu gün beynəlxalq arenada söz sahibidir. Onun ədalətə, beynəlxalq hüquqa söykənən mövqeyi böyük əhəmiyyət daşıyır.

Heydər Əliyev siyasi zəkası ilə XX və XXI əsrlərin qovşağında siyasi xadimlər arasında özünəməxsus yerini tutmuş, böyük nüfuzla malik olmuşdur. Bu baxımdan onun Qafqaz regionunda, bütövlüklə Şərqlə Qərbin sintezi, dialoqu kontekstində atdığı tarixi addımları səciyyələndirən nüfuzlu dövlət adamlarının bəzi fikirləri tədqiqatımızın praktik mənbələri kimi qəbul edilə bilər.

Heydər Əliyevi şəxsən yaxşı tanıyan, onun dövlətçilik bacarığına, diplomatik məharətinə bələd olan, onunla fikir mübadiləsi aparan xarici siyasi xadimlər etiraf etmişlər: “Bizim günlərdə hadisələr çox sürətlə cərəyan edir, qloballaşır. Təhlükəsizlik məsələləri xüsusilə gündəlikdə durur. Bu baxımdan Prezident Heydər Əliyev kimi təcrübəli siyasətçi ilə fikir mübadiləsindən çox şey əldə etmək mümkündür. Prezident Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti nəticəsində Asiya ilə Avropa arasında əlaqələr, əməkdaşlıq körpüsü qurulur” [15].

Böyük Britaniyanın Baş naziri Toni Bleyer qeyd edir ki, Heydər Əliyevin Prezident kimi fəaliyyəti dövründə ölkələrimiz arasında münasibətlərdə tərəqqi yarandı və Azərbaycan Avropa ilə əlaqələrini daha da yaxınlaşdırdı. Onun 1998-ci ilin iyulunda Britaniyaya uğurlu səfəri, xüsusilə də, Dauning küçəsi 10 ünvanında yerləşən iqamətgahında bizim görüşümüz yaxşı yadımdadır. O, Azərbaycanla Birləşmiş Krallıq arasında hazırda mövcud olan güclü əlaqələrin təməlini qoydu. Fəxr edirik ki, Britaniya şirkətləri tərəfindən qoyulan böyük sərmayələr vasitəsilə Birləşmiş Krallıq Azərbaycanın gələcək tərəqqisinə töhfələr verir.

Almaniya Federativ Respublikasının federal kansleri olarkən Gerhard Şröder Heydər Əliyevin tarixi missiyasını belə səciyyələndirmişdi: “Heydər Əliyevin simasında Azərbaycan Respublikası uzun illər ərzində ölkənin bütün həyatına dərinlən nüfuz etmiş və Azərbaycanın tarixində əbədi yer tutmuş böyük dövlət xadimini itirmişdir. Onun adı ölkənin müstəqilliyinin bərqərar olmasında qazandığı tarixi nailiyyətlərlə daim bağlı olacaqdır” [16].

Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Corc Buş isə Heydər Əliyevin yalnız öz ölkəsinin deyil, qlobal miqyaslı siyasətçi kimi xidmətlərini belə xarakterizə edib: “Heydər Əliyev Cənubi Qafqazda uzun müddət ərzində ən əsas şəxsiyyət olmuşdur. Bu günlərdə Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycanın bəhrələndiyi dostluq əlaqələrinin qurulmasında və Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunmasında onun şəxsi səyləri həyati əhəmiyyət daşımışdır” [16].

Azərbaycanın müstəqil dövlətçilik tarixinin təhlili göstərir ki, dahi lider Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimində güclü dövlət modeli və atributları ilə paralel iqtisadi, siyasi, sosial və mənəvi kriteriyalar konseptual şəkildə ifadə olunub.

Yerli və xarici politoloqların qeyd etdikləri kimi Ulu Öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik nəzəriyyəsi və praktikasına gətirdiyi ən böyük yeniliklərdən biri sosial-siyasi sistemləri öz daxili enerjisi hesabına dəyişdirmək, dağıdıb yenidən qurmağa vaxt və qüvvə sərf etmədən, proseslərin təbii gedişini istiqamətləndirmək taktikasıdır. Həmçinin burada ən əsas məsələ mürəkkəb proseslərə müxtəlif rakurslardan yanaşmaq qabiliyyətidir.

Heydər Əliyevin dövlətçilik nəzəriyyəsi belə bir mülahizəni təsdiq edir ki, idarəetmənin optimal modelini yaradan, cəmiyyətdəki konfliktləri həll edən, cəmiyyətin bütün resurslarını səfərbər edən, müxtəlif qüvvələrin və bütövlükdə cəmiyyətin siyasi tarazlığını yaradan bir lider hərtərəfli uğur qazana bilərdi. Məhz bu kimi amillərə görə Azərbaycan dövlətçiliyinin yaradılması və inkişafının Heydər Əliyev mərhələsi tarixi səciyyə daşıyır.

Analitik Robert Dal hesab edir ki, hakimiyyət ilk növbədə məsuliyyətlə bağlıdır. Bu məsuliyyətin məzmunu isə dövlət hakimiyyətinin xalq naminə istifadəsində ehtiva olunur [17].

Beləliklə, Heydər Əliyevin dövlətçilik kursu, siyasi strategiyası, yaratmış olduğu azərbaycançılıq ideologiyası Azərbaycan Respublikasının indiki və gələcək inkişafının, onun tərəqqisinin, dövlət müstəqilliyinin əbədi olmasının həyati yolu, sarsılmaz təməli, mötəbər təminatıdır. Azərbaycanın reallığı şəraitində uzunmüddətli çaşqınlıq və yarılmalardan sonra xalq Heydər Əliyevin simasında axtardığı ideal lideri seçib hakimiyyətə gətirdi, taleyini ona tapşırı, gələcəyini təmin etdi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev Azərbaycanın ən ağır vaxtında hakimiyyətə gəlişi ilə müstəqilliyin dönməz olmasını şərtləndirən bütün amillərin, xalqın

intellektual-mənəvi potensialının işlək mexanizmə çevrilməsini həyata keçirməklə tarixi bir missiyanı yerinə yetirdi. Bu missiyanın sayəsində Azərbaycanın özü-özünə qaytarıldı, xalqın özünütdədiq əzmi yeni mərhələyə daxil oldu.

Sosial-siyasi kamillik, yüksək intellekt, mahir natiqlik, zəngin dövlətçilik təcrübəsi, iti təfəkkür tərzii, dərin təhlil bacarığı, müdriklik, peşəkarlıq, uzaqgörənlik, şəxsi nüfuz, qətiyyət və cəsərət kimi ali keyfiyyətlərə malik olan Heydər Əliyev 1993-2003-cü illərdə vaxtilə təhlükəli vəziyyətdən xilas etdiyi Azərbaycanı tərəqqi yoluna çıxardı, dünya dövlətlər birliyinə qovuşdurdu, ona etibarlı nüfuz və mövqe qazandırdı. Ulu Öndər Azərbaycanda ilk sivil liderlik fenomeni və dövlətçilik məktəbi yaratdı.

Bu məktəbin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmiz tarixi uğurlar əldə etməkdədir. O, yeni reallıqlara adekvat siyasət apararaq ölkəmizin qüdrətli dövlətə çevrilməsini təmin etdi. Onun Ali Baş komandanlığı ilə işğal altında olan torpaqların azad olunması tarixi zəfər kimi suverenliyi bərpa etməklə dövlətçiliyimizi daha da möhkəmləndirdi.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Mərdanov M.C., Quliyev Ə.Q. *Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri*. Bakı: "Çaşıoğlu", – 2003, 272 s.
2. Qayıdış: 1990-1993. *Tərtib edənii Ə. Həsənov*. Bakı: "Azərbaycan" nəşriyyatı, – 1996, – 475 s.
3. *Azərbaycan tarixi*. /Prof. S. Qəndilov və prof. İ. Məmmədovun üm. red. ilə. Bakı: Çaşıoğlu, – 2000, – 348 s.
4. "Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının ideya-fəlsəfi əsası kimi" *elmi-nəzəri konfransın materialları*. Bakı, Progress, 2013, 354 s.
5. "Azərbaycan" qəzeti, Bakı, 1993, 18 noyabr
6. "Azərbaycan" qəzeti, Bakı, 1994, 18 noyabr
7. "Azərbaycan" qəzeti, Bakı, 2002, 18 oktyabr
8. *Azərbaycan: Heydər Əliyevdən İlham Əliyevə*. Bakı, 2004, Çaşıoğlu, 10 s.
9. Əliyev H. Ə. *Müstəqilliyimiz əbədidir. 15-ci kitab*. Bakı, Azərənəşr, 2005, 528 s.
10. *Qətiyyətin təntənəsi (sənədli xronika)*. /Tərtibçi Ş. Yaqubov. Bakı, Səhər, 1995, 848 s.
11. Mirzəyev H. *Xalqı dövlətçilik ideallarına qovuşdurmuş rəhbər*. «Azərbaycan» qəz., Bakı, 2010, 28 aprel

12. "Respublika" qəz., Bakı, 2008, 11 may
13. "Respublika" qəz., Bakı, 2022, 30 sentyabr
14. *President. az* <https://president.az> Bakı, 29 sentyabr. 2022
15. Robert A. Dahl. // *The Concept of Power*. 1957, Yale, 215 p.
16. http://heydar-aliyev-foundation.org/uploads/files/ferman_az.pdf
17. http://www.heydar-aliyev.org/index_az.jsp

XÜLASƏ

Məqalədə Ümummilli Lider Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə qazanılmış unikal nailiyyətlər təhlil edilir. 1993-cü ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi prosesi başlandı. Sovet İttifaqı süqut etdikdən sonra bütün postsovet ölkələri, o cümlədən respublikamız siyasi transformasiya mərhələsinə qədəm qoydu. Bu ölkələr qarşısında duran əsas vəzifə demokratik islahatları uğurla həyata keçirmək idi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan bu vəzifənin öhdəsindən uğurla gəldi. Müstəqil Azərbaycanda aparılan uğurlu demokratik islahatlar ölkədə liberal-demokratik mühitin yaradılmasında böyük rol oynamışdır. Ardıcıl və sistemli şəkildə həyata keçirilən siyasi və iqtisadi islahatlar ictimai həyatın bütün sahələrində ahəngdar inkişafı müəyyən olundu, milli maraqların təmin edilməsi üçün əlverişli imkanlar yaratdı.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Ümummilli Lider, Azərbaycan Respublikası, demokratiya, dövlət quruculuğu.

Ибрагим Бабаев ФЕНОМЕН ГАЙДЕРА АЛИЕВА В УКРЕПЛЕНИИ НАШЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ Резюме

В статье анализируются уникальные достижения, достигнутые за время руководства общенационального лидера Гейдара Алиева. В 1993 году, с приходом к власти Гейдара Алиева, начался процесс государственной независимости Азербайджана. После распада Советского Союза все постсоветские страны, в том числе и наша республика, вступили в этап политической трансформации. Основной задачей, стоящей перед этими странами, было успешное проведение

демократических реформ.

Под руководством Гейдара Алиева Азербайджан успешно выполнил эту задачу. Успешные демократические реформы, проведенные в независимом Азербайджане, сыграли важную роль в создании либерально-демократической среды в стране. Последовательные и системные политические и экономические реформы определялись гармоничным развитием всех сфер общественной жизни, и создавали благоприятные возможности для обеспечения национальных интересов.

Ключевые слова: *Гейдар Алиев, общенациональный лидер, Азербайджанская Республика, демократия, государственное строительство.*

Ibrahim Babayev

SUMMARY

**THE PHENOMENON OF HAYDAR ALIYEV
IN STRENGTHENING OUR STATE INDEPENDENCE**

Summary

The article analyzes the unique achievements achieved during the power of National leader Heydar Aliyev. In 1993, with Heydar Aliyev coming to power, the process of Azerbaijan's state independence began. After the collapse of the Soviet Union, all post-Soviet countries, including our republic, entered the stage of political transformation. The main task facing these countries was to successfully implement democratic reforms.

Under the leadership of Heydar Aliyev, Azerbaijan successfully fulfilled this task. Successful democratic reforms carried out in independent Azerbaijan played a major role in creating a liberal-democratic environment in the country. Consistent and systematic political and economic reforms were determined by harmonious development in all spheres of social life and created favorable opportunities for ensuring national interests.

Keywords: *Heydar Aliyev, National Leader, Republic of Azerbaijan, democracy, state building.*